

**BERLİN KONGRESİ SONRASI OSMANLI-YUNANİSTAN HUDUT
MÜZAKERELERİNDE EGE ADALARI'NIN ASKERİ DURUMU
(1880-1881)**

*Ali Fuat ÖRENÇ**

Osmanlı Devleti, 1877-78 Rus Harbi'nden mağlup ayrıncı¹, savaş sonunda imzaladığı 3 Mart 1878 tarihli Ayastefanos Antlaşması'yla, Rumeli'deki topraklarında büyük değişiklikleri kabul etmek zorunda kalmıştı². Rusya'nın, Avrupa Devletleri arasındaki dengeleri dikkate almadan, Doğu Sorunu'nu kendi menfaatlerine uygun çözmeye çalışması, başta İngiltere ve Avusturya olmak üzere diğer devletlerin tepkisine neden olmuştu³. Bu olumsuzlukların giderilmesi ve Ayastefanos'un gözden geçirilmesi maksadıyla Berlin'de bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştı⁴.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı.

¹ Mahmud Celaleddin (Paşa), **Mir'ât-ı Hakîkkat**, (Haz: İ. Miroğlu), İstanbul 1983, I-III, s. 51 vd; Yuluğ Tekin Kurat, "1877/78 Osmanlı-Rus Harbi'nin Sebepleri", **Belleten**, Ankara 1962, XXVI/193, s. 567-592; Ali Fuat Türkgeldi, **Mesâil-i Mühimme-i Siyasiye**, (Yay: B. S. Baykal), Ankara 1987, II, s. 3-37.

² Tarihe 93 Harbi olarak geçen savaşta Rus güçlerinin doğuda Erzurum'a, batıda da İstanbul'a kadar ulaşmaları üzerine Babıâli savaşı durdurmak için Rusya'ya başvurdu ve 31 Ocak 1878 tarihinde Edirne Mütarekesi imzalandı. Barışa dair Yeşilköy'de yapılan müzakereler sonucu imzalanan 29 maddelik Ayastefanos Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti Romanya, Karadağ ve Sırbistan'ın bağımsızlığını kabul etmekteydi. Karadağ, Adriyatik Denizi'ne kadar uzanacak, Sırbistan Niş'i alacaktı. Romanya Besarabya'yı Rusya'ya verecek, karşılığında Bulgaristan, Osmanlı'ya bağlı özerk bir prenslik haline getirilecek ve sınırları Tuna'dan Ege Denizi'ne, Arnavutluk'tan Karadeniz'e kadar uzanacaktı (bk. Mahir Aydın, **Şarkî Rumeli Vilâyeti**, Ankara 1992, s. 1-19). Rusya'ya verilecek savaş tazminatından başka Rumeli ve Anadolu'da Hıristiyanlar lehine bazı ıslahatların yapılması ve Girit'te de 1868 Nizamnâmesi'nin tatbiki kabul edilmekteydi (bk. Ali Fuat Türkgeldi, **Aynı eser**, II, s. 39-56; Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Antlaşması", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul 1991, IV, s. 225).

³ Rifat Uçarol, "1878 Berlin Antlaşması'na Göre Yunanistan Sınırının Düzenlenmesi Sorunu ve Yunanistan'a Toprak verilmesi (1878-1881)", **Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Ankara 1986, s. 210-211.

⁴ Ali Fuat Türkgeldi, **Aynı eser**, II, s. 57-191; Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması", **DİA**, İstanbul 1992, V, s. 516-517.

Bu arada İngiltere, Osmanlı'nın zor durumundan istifade ile Kıbrıs Adası'nı geçici olmak kaydıyla devralmış (4 Haziran 1878)⁵, savaş sırasında Rusların Edirne'ye kadar ilerlemesinden yararlanmak isteyen Yunanistan ise Epir ve Teselya'da isyan çıkararak, Yanya'yı işgal hazırlıklarına başlamıştı⁶. Yunanistan'ın bu hareketinin Balkanlar'da bir bunalıma sebep olacağı ve böyle bir durumun ise en fazla Ruslara yarayacağını düşünen Avrupa Devletleri duruma müdahale ederek, çeşitli vaatlerle Yunanistan'ı bu teşebbüsünden vazgeçirmişlerdi⁷.

Berlin Kongresi, 13 Haziran 1878 tarihinde toplanmıştır. Kongreye, Ayastefanos'taki aleyhte kararların düzeltileceği ümidi ile katılan Osmanlı Hükümeti, aksine yeni bir takım dayatmalarla karşılaşmıştı. Kongre âdeta Doğu Sorunu'nun çözümü adı altında Osmanlı topraklarının paylaşım pazarlığının yapıldığı bir toplantı halini almıştı. Toplantıya, sınır ilgisi bulunduğu gerekçesiyle, Yunanistan da davet edilmişti. Yapılan müzakereler neticesi, Yunanistan'ın lehine olmak üzere, iki ülke arasında sınır düzenlemesi görüşmelerinin yapılması ve bunun da protokole bağlanması kararlaştırılmıştı⁸. Bu karar, Berlin Antlaşması'nın 24. maddesinde Yunan tashih-i hududu ibaresiyle yer almış⁹ ve aynı maddeye, iki ülke arasında bir anlaşmanın sağlanamaması durumunda, müzakereleri kolaylaştırmak amacıyla büyük devletlerin arabuluculuk yapmaları da ilave edilmişti (13 Temmuz 1878)¹⁰.

Yunan Hükümeti, Berlin Kongresi protokolü imzalandıktan sonra hemen harekete geçerek, Babiâli'ye sınır görüşmelerinin başlanması hususunda notalar göndermeye başlamıştı¹¹. İlk görüşmeler 6 Şubat 1879'da Preveze'de başladı. Preveze mükâlemesi, Yunan tarafının aşırı istekleri yüzünden bir sonuç getirmede. Osmanlı Hükümeti, Yunanistan'ın tavırları karşısında, talep edilen toprakları vermesinin söz konusu olmadığı yönündeki kararını ilgili büyük

⁵ Rifat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)*, İstanbul 1998².

⁶ M. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmeler Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1820-1922)*, Ankara 1988; s. 34-42; Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyut içinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara 1993, s. 30-31.

⁷ William Miller, *The Ottoman Empire and Its Successors, 1801-1927*, Cambridge 1934, s. 358-399.

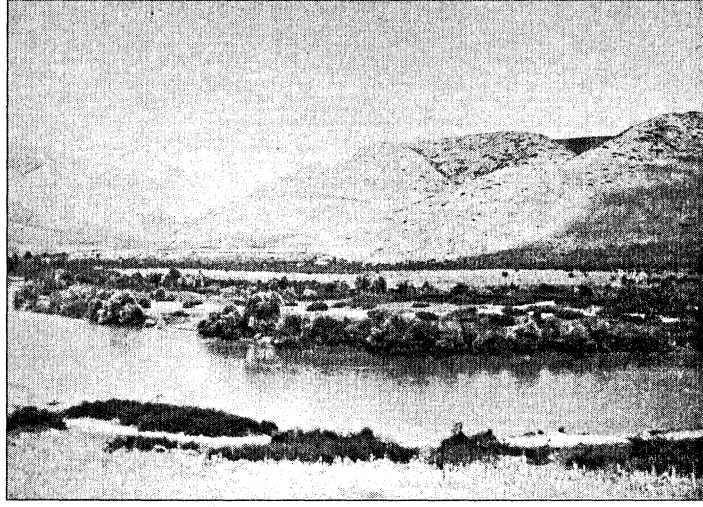
⁸ Başbakanlık Arşivi (BA), Yıldız Esas Evrakı (YEE), nr. 43/216; YEE, Kamil Paşa Evrakına Ek, nr. 86/1-26; 86/1-60.

⁹ **Berlin Kongresi Protokolleri ve Kıbrıs Cezâresine ve Yunan Meselesine Dâir Mukavelenâmeler**, İstanbul 1298, s. 297-307.

¹⁰ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara 1953, I, s. 413; Gencer, "Berlin Antlaşması ..., s. 571.

¹¹ BA, Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı (Y. PRK. HR), nr. 3/30.

devletlere bildirmişti. Bu gelişme üzerine, Osmanlı Hükümeti'nin Yunanistan lehine olan Avrupalı devletler müdahalesinin kaldırılması talebi reddedildiği gibi, konu son haliyle uluslararası bir mahiyet de kazanmış oluyordu¹².



Osmanlı-Yunanistan Hududu (İ.Ü. Kütüphanesi, Albüm)

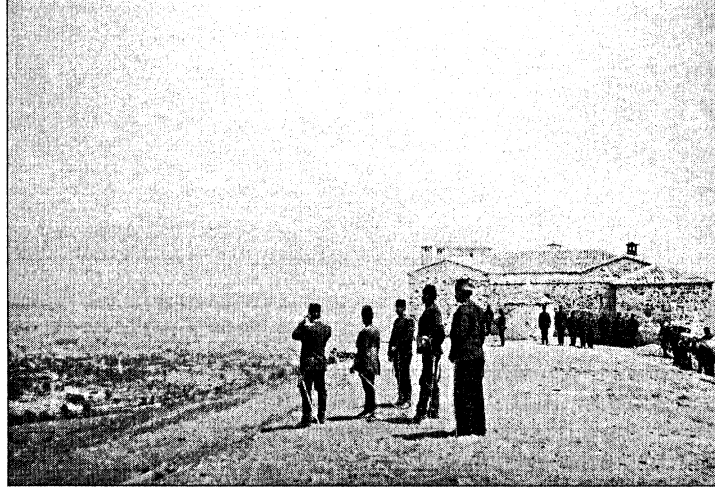
Yunanistan aslında bütün Epir ve Teselya'yı istiyordu. Babiâli bunları reddedip basit bir hudut düzenlemesiyle yetineceğini ileri sürdüğünden müzakereler kesilmişti¹³. Bir bunalım haline gelen Yunan sınır görüşmeleri esnasında Osmanlı Hükümeti, muhtemel bir savaş durumunu dikkate alarak çeşitli tedbirler almaktaydı¹⁴. Bir taraftan malî kaynak paketleri yürürlük

¹² BA, YEE, nr. 10/59; 43/126; 43/210; 95/27; 111/1; 111/3; 111/33; 111/42; 114/12; İrade-Meclis-i Mahsus (İ-MM), nr. 70677; 3387; Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR. TO), nr. 254/36; 95/31; Y. PRK. HR, nr. 4/59; Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Journaller (Y. PRK. KOM), nr. 4/114; Refik Demirci, **Berlin Antlaşması ve Yunanistan'a Bırakılan Topraklar**, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi), s. 1-52; İsmail Halavart, **1878 Berlin Kongresinden Sonra Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın Hudut Tashihi Meselesi**, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi), İstanbul 1973, s. 1-53; Cahide Zengin, **Yunanistan "Tashih-i Hudûd" Meselesiyle İlgili Türk ve Avrupa Hariciye Nezâretleri Yazışmaları**, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi), İstanbul 1978, s. I-XVI, 1-42; Rifat Uçarol, "1878 Berlin Antlaşması'na Göre Yunanistan Sınırının ...", s. 211-213.

¹³ BA, YEE, nr. 111/3.

¹⁴ BA, YEE, nr. 111/9; 111/50; 114/14; Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y. PRK. ASK), nr. 31/13; Atillâ Çetin, "Rumeli Vilâyetlerinin Durumu Hakkında Safvet Paşa'nın II. Abdülhamid'e Sunduğu 1880 Tarihli İki Önemli Arızası", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, (Prof. Dr. Münir Aktepe'ye Armağan), İstanbul 1997, XV, s. 563-571.

kazanırken¹⁵, diğer taraftan da sınırlarda ve denizlerde alınacak askerî tedbirler belirlenmeye çalışılmaktaydı¹⁶.



Osmanlı-Yunanistan Hududunda Askerî Gözetleme (İ.Ü. Kütüphanesi, Albüm)

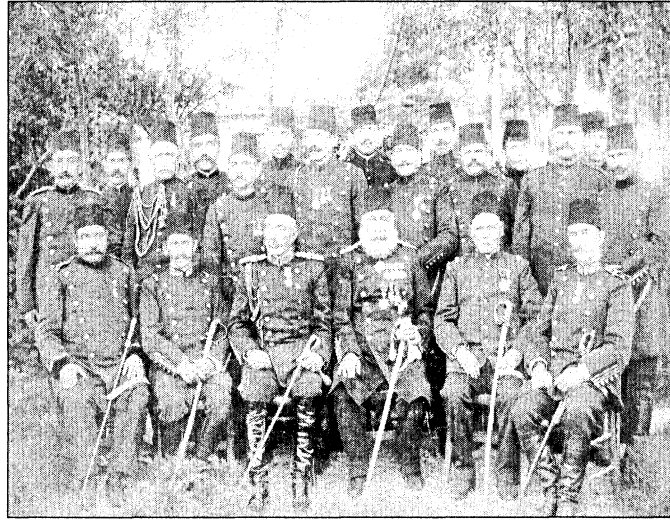
Yunanistan'ın ve Avrupalı devletlerin sınır düzenlemesine yönelik baskıları devam ederken, bir taraftan da İstanbul'da meselenin savaşız çözümü seçenekleri üzerinde pazarlıklar yapılmıyordu. Nitekim, Osmanlı devlet ricâli, Rumeli'de Yunanistan'a verilmesi istenilen yerlerin kaybı durumunda, buralarda bir felaketin yaşanacağı düşüncesiyle¹⁷, ilk olarak bu ülkenin talep ettiği topraklara karşılık, diğer alternatiflerin yanı sıra Girit ve bazı adaların verilmesi önerisini tartışmıştı¹⁸.

¹⁵ Arzu T. Terzi, "Osmanlı-Yunan Sınır Anlaşmazlığı Sırasında Yapılan Bir Dahili İstikraz Teşebbüsü", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı), İstanbul 1998, XII, s. 357-361; Aynı müellif, "Osmanlı-Yunan Tashih-i Hudud Meselesi Sırasında Başvurulan Bir Malî Kaynak: Vergi-i Şahsî", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1997, XV, s. 535-545.

¹⁶ Osmanlı kara ve deniz birliklerinin durumu ve sınırlarda yapılan hazırlıklar: BA, İrade-Mesail-i Mühimme (İ. MMS), nr. 3173; İrade-Dahiliye (İ. DAH), nr. 78641; Y. PRK. ASK, nr. 5/86; 6/36; 31/13; 31/61; 30/95; Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabeti (Y. PRK. BŞK), nr. 4/50; Yıldız Perakende Evrakı Sadaret Maruzatı (Y. PRK. A), nr. 2/88; YEE, nr. 111/27.

¹⁷ BA, YEE, nr. 12/13; 43/216.

¹⁸ BA, YEE, nr. 111/2; 111/52; 111/56.



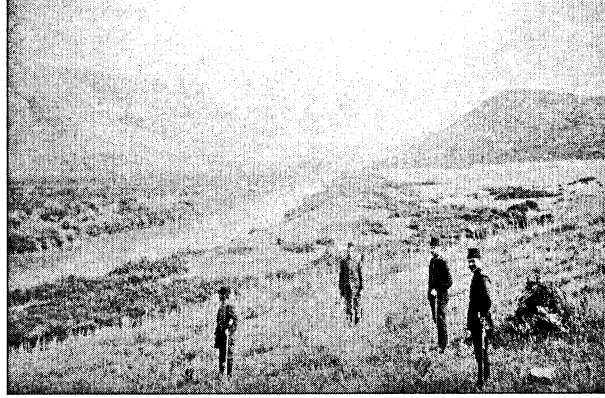
Yunanistan Hududunda Osmanlı Zabitleri (İ.Ü. Kütüphanesi, Albüm)

Söz konusu husus evvela İngiltere Elçisi'yle görüşülmüştür. Bu sırada Girit'in Yenişehir'e karşılık tutulması teklifiyle beraber, adanın Fransa'ya devri de gündeme gelmişti. Ancak İngilizler, Girit'in Fransa'ya verileceği yönündeki haberlere tepki göstermişlerdi¹⁹. Daha sonra Almanya Elçisi'nin konuyu gündeme getirmesiyle Girit mevzusu, Padişahın emrine istinaden, askerî yetkililerin de katıldığı meclislerde müzakere edilmişti. Yapılan görüşmelerde, Yunan hudut meselesinin çözümünde üç yolun takip edilebileceği vurgulanmıştı. Buna göre, ilk seçenek savaştı. Ancak, gerek devletin içindeki malî durum ve gerekse uluslararası dengeler dikkate alındığında bu seçenek değerlendirme dışı bırakılmıştı. İkinci şık olarak, tartışmalara neden olan sınırdaki düzenlemeler ele alınmıştı. Askerî yetkililer ile bölgeyi iyi bilen idarecilerin ifadelerinden, Berlin Konferansı kararı dışında, bir ara İngiltere ve Fransa devletlerince tavsiye edilen sınır hattının gerisinde bir hattın kabul edilmesi durumunda dahi Epir, Teselya ve Makedonya tarafı doğal sınırındaki askerî irtibatın kaybolacağı anlaşılmıştı. Golos'un elden gitmesiyle de Selanik ve havalisinin muhafazasının tehlikeye düşeceği düşünülüyordu. Ayrıca, gelir bakımından önemli olan Yenişehir gibi mahallerin terkinin Hazine'ye zararının bulunacağı, yeni düzenlemelerin kabulü ile Arnavutluk'ta bir takım iç karışıklıkların meydana gelebileceği ifade edilmişti. Meclislerde son olarak

¹⁹ BA, YEE, nr. 80/25.

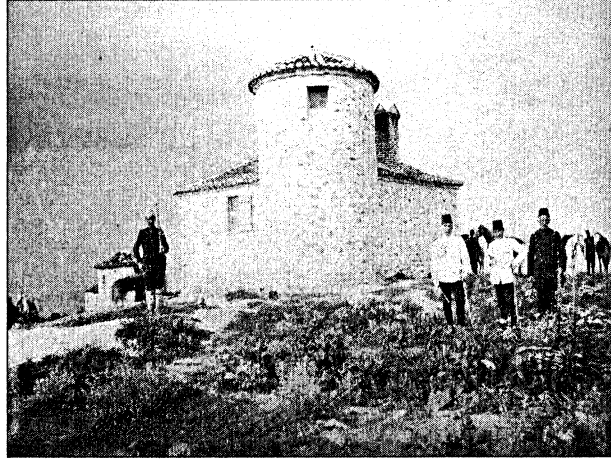
Girit ve bazı adaların Yunanistan'a terki seçeneği tartışılmıştı. Meclis üyelerinin çoğunluğu tarafından Girit Adası'ndaki son gelişmeler, yapılan idarî düzenlemeler ve buradaki Müslümanların durumu dikkate alındığında, Rumeli'de arazi verilmesinden ise adanın Yunan'a bırakılmasının tercih edilebileceği kabul görmüştü. Bu arada Girit hususundaki kararın önemi dikkate alınarak, bilhassa konunun askerî yönünün değerlendirilmesi maksadıyla özel oturumların yapılarak konunun tartışılması uygun bulunmuştu. Zira, bu hususta tam bir mutabakat oluşmamıştı. Bazı meclis üyeleri adanın terkinin mahzurlu görüyorlar, hatta vatana ihanetle eş tutuyorlardı. Kıbrıs'ın İngiltere'ye terki hususu da tartışmalarda gündeme getirilmişti. Bilgisine başvuru askerî erkân ise, Girit'in Afrika kıtasına karşı ikinci derecede stratejik önemine vurgu yaparak, Bingazi, Trablusgarp, Hicaz ve Asya'daki diğer vilayetlerin tehlikeye düşeceğini ve harekât üssü olarak diğer adaların Girit ile aynı işlevi göremeyeceğini bildirmişlerdi. Girit'in Yunanistan'a verilmesinin kabul edilmesi durumunda, daha sonra adanın bir şekilde Avrupa büyük devletlerinin denetimine geçme ihtimali de değerlendirilmişti. Meclis üyeleri bütün olasılıkları dikkate alarak Girit'teki Osmanlı hâkimiyetinin uzun süreli olamayacağı kanaatine varmışlardı. Epir ve Teselya'da toprak kaybının, Osmanlı Devleti'nin Avrupa medeniyeti ile en önemli temas noktası olan Rumeli'de gerilemesi anlamı taşıdığı ve bunun da göze alınamayacağı dile getirilmişti. Sonuç olarak, Epir ve Teselya'da Yunan'a bir karış dahi toprak verilmemek şartıyla Girit'in bu devlete terkinin kabul edilebileceği hususu benimsenmişti. Mecliste, Epir ve Teselya'ya karşılık sadece Girit'in bedel olarak yeterli görülmemesi ihtimali de dikkate alınarak, gizli kalmak ve gerektiğinde masaya getirilmek üzere Kaşot ve Kerpe adalarının teklife ilavesi uygun bulunmuştu²⁰.

²⁰ BA, YEE, nr. 111/40.



Yunanistan Sınırında Osmanlı Askerleri (İ.Ü. Kütüphanesi, Albüm)

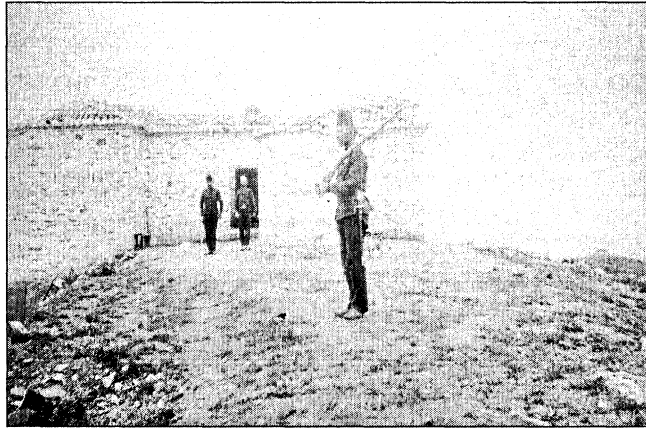
Meclis kararı sonrası durum Almanya Sefareti'ne bildirilmiştir. Ancak Alman Sefiri, karadan talep edilen arazinin büyüklüğü ile Girit'in mukayesesinin yapılamayacağını, sadece, ada arazisi kadar bir kısımdan vazgeçilip, kalanının Rumeli'den terkinin kabul görebileceğini ifade etmişti. Osmanlı tarafının buna yanaşmaması üzerine Girit ve diğer adaların Yunanistan'a terki hususu kapanmıştı²¹.



Yunan Hududunda Osmanlı Tahkimatı (İ.Ü. Kütüphanesi, Albüm)

²¹ BA, YEE, nr. 111/44; Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i ...*, II, s. 409-410; Cahide Zengin, *Yunanistanın ...*, s. 1-42; Rifat Uçarol, "1878 Berlin Antlaşması'na Göre Yunanistan Sınırının ...", s. 224-225.

Bu arada Yunanistan'ın müracaatı üzerine, meselenin çözümüne dair altı Avrupalı devletin katılımıyla İstanbul'da başlayan görüşmelere Berlin'de devam edilmiştir. Nihayet, komisyonlarca belirlenen sınıra göre Yanya ve Yenişehir Yunanistan'a bırakılmıştır (1880). Babiâli, bu sonucu da kabul etmeyeceğini açıklarken, daha güneyden geçen başka bir hudut teklifinde bulunmuştur²².

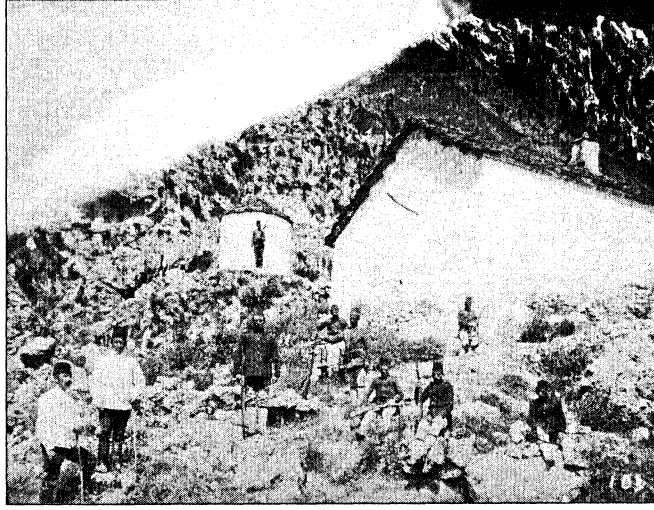


Yunan Hududunda Osmanlı Nöbetçisi (İ.Ü. Kütüphanesi, Albüm)

İngiltere'nin aracı olma teşebbüsüne rağmen Yunanistan, talep ettiği yerleri işgale kalkışmıştır. Osmanlı askeri Yunan saldırılarını püskürttüğü gibi, içerilere doğru ilerlemeye başlamıştı. Osmanlı Ordusu'nun bu ilerleyişi, Yunanistan'ın hâmesi Avrupa Devletleri'nin araya girmesiyle durdurulabilmiştir. Çatışmalar sona erince görüşmeler tekrar başlamış ve Teselya ile Epir'in Narda Kazası Yunanlılarda kalmak üzere, 24 Mayıs 1881 tarihi itibarıyla anlaşmaya varılmıştır (bk. Ek-I: Harita)²³.

²² BA, YEE, nr. 95/27; 101/89; 111/15; Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), nr. 255/16; İsmail Halavart, **1878 Berlin Kongresinden ...**, s. 14-53; Refik Demirci, **Berlin Antlaşması ...**, s. 36-52.

²³ **Mufassal Osmanlı Tarihi**, (Anonim), İstanbul 1963, VI, s. 3343-3344. Yunan hududu fotoğrafları için bk. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Albüm, nr. 90617/1-48; nr. 90618/1-42; nr. 90619/1-45.



Yunan Hududunda Osmanlı Askerleri (İ.Ü. Kütüphanesi, Albüm)

Yunan hudut meselesinin çözümü yönündeki yoğun diplomasi ve tartışmalar sürerken, muhtemel bir savaş durumunda, bir taraftan da Rum ahalinin yoğun olarak yaşadığı Ege Adaları'nda alınacak askerî tedbirler gündeme gelmişti. Bu maksatla, ilk olarak Boğazönü, Saruhan ve Menteşe grubunda yer alan adaların²⁴ (bk. Ek-II: Harita) idarî bakımdan bağlı oldukları

²⁴ Ege Denizi, coğrafi alan olarak Mora yarımadası, Trakya kıyıları, Boğazlar ve Troia bölgesi ile güneyde Rodos, Kaşot (Çoban Adası), Kerpe (Karpachos) ve Girit adaları yayıyla sınırlanmıştır. Söz konusu noktalar dikkate alındığında bölgedeki Ege Adaları'nı beş ana grupta sınıflandırmak mümkün olmaktadır. Bunlar; Boğazönü Adaları, Saruhan Adaları, Menteşe Adaları, Kuzey Sporad Adaları ve Kiklad Adaları'dır. Anadolu'nun güvenliği açısından önem arzeden Boğazönü, Saruhan ve Menteşe Adaları'na Doğu Akdeniz Adaları da denilmektedir. Semadirek, Limni, Bozbaba (Evsratios), Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları'nın dahil olduğu Boğazönü Adaları, boğazlar sisteminin bir uzantısı olup, Çanakkale Boğazı'na ulaşan deniz yollarını kontrol edebilme konumundadırlar. Batı Anadolu kıyılarında yer alıp Doğu Sporad Adaları olarak da bilinen Saruhan Adaları'nın büyükleri arasında Midilli, Sakız, Koyun Adaları, İpsara, Antiipsara, Ahikerya, Hurşit ve Fonoz'u saymak mümkündür. Bu adalar Doğu Ege Adaları olarak da bilinmektedir. Kuzey-güney istikametindeki deniz yollarını kontrol altında tutan Rodos ve etrafındaki Kerpe, Herkit, Kaşot Kalimnos (Kelemez), Sömbeki, Leryoz, Batnoz (Patmos) gibi adalar ve etrafında bulunan diğerleri, Balkan Savaşı arifesinde Dodecanissas yani Oniki Ada olarak anılmıştır (BA, Ali Fuat Türkgeldi Evrakı (AFTE), nr. 9/75; Şerafettin Turan, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", **Bellekten**, Ankara 1965, XXIX/113, s. 77-78). Bu yakıştırma, resmî ve gayri resmî literatürde benimsenerek genel bir yaygınlık kazanmıştı. Ancak, XIX. yüzyıl ortalarına ait Osmanlı arşiv belgelerinde, bu tanımlamanın sıklıkla zikredildiği anlaşılmaktadır (Mesela: BA, İrade-Meclis-i Vâlâ (İ. MV), nr. 6712). Daha sonraları coğrafi kriterler dikkate alınarak bu gruptaki adalara Menteşe Adaları denilmiştir (Ada gruplandırılmaları için ayrıca bk. **Cezâyir-i Bahr-i Sefid Salnâmesi (CBSS)**, Sene 1311, s. 300-304; M. Tevfik Tarkan, "Ege

Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin genel durumu ile savaş öncesi ihtiyatî tedbirlere dair kapsamlı inceleme yapmak üzere bir yetkilinin bölgeye sevki uygun bulunmuştur²⁵. Bu görev için Miralay Erkân-ı Harb Mehmed Şâkir Bey seçilerek, talimatı hazırlanmıştır. Mehmed Şâkir Bey'in bütün adaları dolaşarak yaptığı incelemeler sonrası hazırladığı kapsamlı raporu, adaların sosyo-ekonomik ve askerî durumları hakkında son derece çarpıcı bilgi ve olası savaş durumunda tavsiyeleri içermektedir. Miralay, Ege Adaları'nda gerekli gördüğü ve ekte tam metni verilen 1881 tarihli raporunda (bk. Ek-III: Belge) işaret ettiği tedbirlerin alınmaması durumunda, muhtemel bir Yunan işgalinin gelişimi hususunda uyarılarda da bulunmaktaydı. Mehmed Şâkir Bey'in raporunu kaleme alışından yaklaşık 30 yıl sonra, adaların işgaline dair öngörüsünün hemen hemen aynıyla gerçekleşmesi²⁶, oldukça dikkat çekici ve bir o kadar da ibret verici görülmektedir²⁷.

Denizi ve Kıta Sahanelığı Sorunları", **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, Ankara 1976, VII, s. 219-234; Sırrı Erinç, Tâlip Yücel, **Ege Denizi Türkiye ile Komşu Ege Adaları**, Ankara 1978, s. 1 vd; Hamdi Ertuna, "Türk Yunan İlişkileri ve Ege Denizi'nin Jeopolitik Önemi", **Güncel Konular Dergisi**, Ankara 1982, no: 3, s. 108-110; Hazım İşgüven, "Ege ve Doğu Akdeniz Adalarında Tarihi Gelişmeler", **Askerî Tarih Bülteni**, Ankara 1985, 10/XIX, s. 39-43; Fahri Çeliker, "Ege Adalarının Yakın Tarihi", **Güncel Konular**, Ankara 1985, nr. 6, s. 65-67; Muzaffer Kan, "Osmanlı Devleti'nin Ege Denizi'ne Açılması ve Ege Stratejisi", **Askerî Tarih Bülteni**, Ankara 1988, 13/XXV, s. 22-24; Şengül Ayoğuz, "XIX. Yüzyılın Sonlarına Doğru Doğu Ege Adalarının Sosyal ve Ekonomik Durumu", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, I, İzmir 1991, s. 221-245; **Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar**, (Yay: A. Kurumahmut), Ankara 1998, s. 1 vd; Metin Tuncel, İdris Bostan, "Dünden Günümüze Ege Adaları", **Coğrafya Dergisi**, VI, İstanbul 1998, s. 30-58; Ali Fuat Örenç, "Türk Hakimiyetinde Ege Adaları Tarihi", **Yeni Türkiye Dergisi**, 701 **Osmanlı Özel Sayısı**, 1/31, yıl. 6, Ankara 2000, s. 327-336; **Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi**, (Ed: C. Küçük), Ankara 2001, s. 1 vd; **Türk Hakimiyetinde Ege Adaları'nın Yönetimi**, (Ed: C. Küçük), Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Ankara 2002., s. 1 vd; Sertaç Hami Başeren, Ali Kurumahmut, **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Ankara 2003, s. 1 vd; İbrahim Yılmazçelik-Yaşar Ertürk, "Ege Adalarının Coğrafi, Tarihi, Siyasî ve Hukukî Durumu ve Günümüzdeki Gelişmeler", **Dokuzuncu Askerî Tarih Semineri Bildirileri-I**, Ankara 2005, s. 1-9; Ali Kurumahmut, "Geçmişten Günümüze Ege Denizi ve Ege Adaları", **Dokuzuncu Askerî Tarih Semineri Bildirileri-I**, Ankara 2005, s. 33-36.

²⁵ BA, Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y. Mtv), nr. 6/66.

²⁶ Ege Adaları'nda İtalyan ve Yunan işgalleri esnasında yaşanan dramatik hadiseler için bk. **Trablus ve Balkan Harplerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal Telgrafları**, (Ed: İ. Bostan-A. Kurumahmut), Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Ankara 2003, s. 1 vd.

²⁷ Cezâyir-i Bahr-i Sefid'e memur Miralay Erkân-ı Harb Mehmed Şâkir Bey'in 7 Mayıs [12]97/19 Mayıs 1881 tarihli raporunun aslı: BA, Y. PRK. ASK, nr. 7/15.

19 Mart 1881 tarihli emir üzerine harekete geçiren Miralay Mehmed Şâkir Bey, Ege Adaları vilâyetinin merkezi olan Sakız'a²⁸ ulaşmış ve ilk olarak Vali Mehmed Sâdık Paşa²⁹ ile görüşmüştü. Erkân-ı Harb'den aldığı 5 Nisan 1881 tarihli talimat gereği temaslarına başlayan Miralay, dönüşünde incelemelerini ihtiva eden 19 Mayıs 1881 tarihli raporunu takdim etmişti. Mehmed Şâkir Bey, raporundan ayrı olarak, inceleme yaptığı mahaller kalelerinin mühimmat eksikliklerini gösteren bir defter hazırladığı gibi, buralara dair bir de harita tanzim etmişti³⁰.

Miralay Mehmed Şâkir Bey, raporunun ilk kısmında, hudut meselesi nedeniyle Yunanistan'ın adalarda bir ihtilal çıkaracağı bilgilerine vurgu yaparak, bu gibi teşebbüsleri sonuçsuz bırakmak için vilâyet tarafından öncelikle Rodos, İstanköy, Limni ve Midilli adalarıyla Çeşme'de birerden toplam beş tabur asker talebinin geldiğini ifade etmekteydi. Paşa, bu doğruluda yapılacakları araştırılmak maksadıyla bölgeye görevlendirildiğini belirtmekteydi. Raporda ilk olarak Sakız Adası ve kalesinin durumuna ve alınacak tedbirlere yer verilmiştir. Adada 80.000 nüfusun yaşadığı, bunların ekseriyetinin Rum olduğu ve bir çoğunun da Yunan tabiiyeti iddiasında buldukları tespit edilmişti. Ticaretle zenginleşen ada Hıristiyanları'nın, işlerinin bozulmasını istemeyecekleri, ancak kaledeki Osmanlı sancağı yerine Yunan bayrağının dalgalanmasını da tercih edecekleri durumlarından anlaşılıyordu. Sakız'daki Müslüman nüfus ise ancak 1.500 kişi kadardı. Bunlar kale içinde ikamet ediyordu ve çoğunluğunun ekonomik düzeyleri düşüktü. Burada kısa süre önce meydana gelen şiddetli depremde Müslümanların büyük zarar gördüğü³¹, Sakız Kalesi'nin de kullanılmayacak hale geldiği

²⁸ İngiltere'ye devir sonrası Kıbrıs Adası'nın Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti sınırları dışına çıkarılmasından itibaren yeni merkezin neresi olacağı tartışmaları başlamıştı. Zira, Kıbrıs ayrılmadan önce Bozcaada'dan itibaren Kıbrıs'a kadar uzanan adalar hattında mevki olarak vilâyetin ortasında Rodos'un, Kıbrıs'ın ayrılışından itibaren vilâyetin en son noktasında kalması, merkezin Midilli veya Sakız adalarından birine taşınması yönünde müracaatlara neden olmaktadır. Nihayet, Sakız Adası'nın merkez için daha uygun olacağı düşünülmüş ve bu konuda karar verme yetkisi valiye bırakılmıştı. Valinin olumlu görüşüyle Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti yönetim merkezi 1880 yılında Sakız'a taşınmıştı (bk. Ali Fuat Öreç, "Ege Adaları'nın İdarî Yapısı (1830-1923)", *Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*, Stratejik Araştırma ve Etüdler Mili Komitesi, Ankara 2003, s. 32-56).

²⁹ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, İstanbul 1955², I, s. 739-809.

³⁰ Söz konusu defter ve haritaya ilgili kayıtlarda tesadüf edilememiştir: BA, Y. PRK. ASK, nr. 7/15.

³¹ 1881 Sakız depremi ve etkileri için bk. Sabri Can Sannav, "1881 Sakız Depremi ve Adanın Yeniden İmarı", *Tarih Dergisi*, İstanbul 2004, XXXIX, s. 125-137.

vurgulanmıştı. Miralay, kaledeki mühimmat eksikliğini dile getirerek, şu anki durumun Kanuni Sultan Süleyman devrindeki şartlardan daha geriye düştüğünü belirlemiştir. Mehmed Şâkir Bey, kalenin bu durumunun Müslüman ahaliye emniyet vermekten uzak olduğu gibi, düşmana da gözdağı kabiliyetini yitirdiğini belirtmekteydi. Eğer bu kale bir an önce tamir edilmez ve içine yeterli sayıda asker konularak halkın güveni kazanılmaz ise, diğer adalarda yaşandığı gibi Sakız'da da kalan Müslümanların göç edeceği uyarısında bulunan Miralay, bu durumun devlete vereceği zararın kelimelerle ifade edilemeyeceğini belirtmekteydi. Adada ortaya çıkan demografik dengesizliğin, âdeta burayı Müslümanlar için dârülharb haline getirdiğini, bu durumun Yunanistan'dan gelebilecek ihtilalcilere uygun ortamı hazırladığını ve isyancıların başarılı olacaklarından da şüphe edilmemesi gerektiğini belirten Mehmed Bey, Sakız'da ortaya çıkacak böyle bir ihtilal ortamının civardaki adalara sıçrayacağını öngörmekteydi. Sakız etrafında yer alan ve ahaliyelerinin tamamı Yunanistan'a meylettiği belirlenen adalardan 600 nüfuslu Koyun, 3.500 nüfuslu İpsara ve 16.000 nüfuslu Karyot adaları halklarının da birlikte hareket edecekleri anlaşıyordu. Miralay, bilhassa Karyot Adası'nın eskiden beri Yunan taraftarlığında çok ileriye gittiğini ve bu adaya dair muhakkak tedbir alınması gerektiğini ifade etmişti. Bu nedenle Yunanlılar harekete geçmeden Sakız Adası'na mükemmel teçhizatlı bir Nizamiye Taburu'nun konuşlandırılması gerekiyordu. Ayrıca gerekli mahallere süratle asker sevkinde kullanılmak ve icabında bombardıman yapabilecek bir-iki korvetin adada bulundurulmasında da yarar görülmekteydi³².



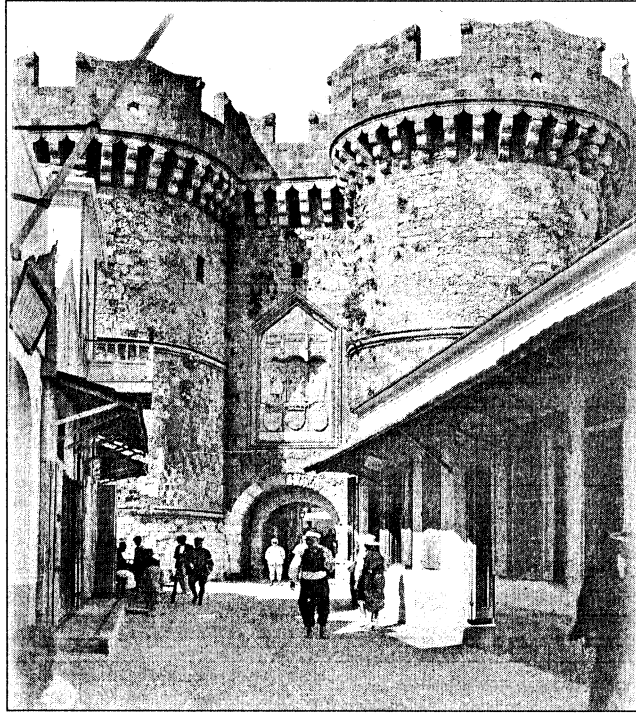
Sakız Adası Piyade Kışlası (İ.Ü. Kütüphanesi, Albüm)

³² BA, Y. PRK. ASK, nr. 7/15.

Sakız'dan İstanköy'e geçen Mehmed Şâkir Bey, burada 1.000 kadar Müslüman ile 9.000 civarında Rum'un yaşadığını kaydetmişti. İstanköy civarındaki adalardan Batnoz'da 6.000, Leryoz'da 7.500, Kalimnos'da 15.000, İncirli'de 4.000, Astropalya'da 2.500 nüfusun yaşadığını ve İstanköy ve etrafındaki adaların nüfus toplamının 45.000'e yaklaştığını belirterek, buralarda görev yapan memurlarla birlikte toplam Müslüman nüfusunun ancak 1.500 kadar olabileceğini tespit etmişti. Batnoz Adası'nda 800 senedir faaliyetlerini sürdüren bir kilisedeki dinî görevlilerinin devlet aleyhine halka propaganda yaptığını, ada erkeklerinin gemicilik, kadın ve çocuklarının ise Rusya ile ticaret yaptığını öğrenmişti. Leryozlular'ın Mısır ile ticarî münasebetlerinin bulunduğu ve pek de Yunan taraftarı olmadıkları belirlenmişti. Ancak, komşuları olan Kalimnos ahalisinin gayet zengin oldukları ve burada Yunan etkisinin fazla olduğu anlaşılmıştı. İncirli ve Astropalya adaları Rumlarının karakterinin fesada kolaylıkla kapılmaya müsait olduğu anlaşıldığından, bu adalarda gerekli tedbirlerin alınması istenmekteydi. Buna göre, bu adalar içerisinde en müsait olana İstanköy'de bir tabur asker ile birkaç dağ topu ve hızlı hareket edebilen bir korvet veya bir römorkörün bulundurulması gerekli görülmüştü. İstanköy Kalesi'nin de Sakız gibi mühimmat eksikliğinin giderilmesi isteniyordu.

Mehmed Şâkir Bey, İstanköy'den Rodos'a geçmiştir. Rodos Kalesi'ni gayet büyük ve kara tarafını fevkalade sağlam olarak tarif ederek, adada 3.000 İslam, 2.000 Yahudi ve ekserisi yabancı tebaası 32.000 Hıristiyan'ın mevcudiyetini kaydetmişti. Rodos'a yakın adalardan Sömbeki'de 18.000, Herkit'te 9.000, Piskopi'de 2.000, Kerpe'de 18.000, Kaşot'ta 12.000 ve Meis'de ise 12.000 nüfus tespit edilmişti. Bu adalar içinde en sâdık olanının Sömbeki olduğunu daha önceden haber alan Miralay, buraya gidişinde gördüğü manzara karşısında şaşkınlığını gizleyememiştir. Zira, paskalyanın ilk günü şehre ulaştığında tepelere toplanmış olan halkın birer Yunan bayrağı sallayarak tüfek, tabanca ve hatta kendi üretimleri olan topları ateşlemek suretiyle kutlama yaptıklarını gözlemlemiştir. Ayrıca, papazların emriyle oluşturulan bir kuleye Yunan Kraliçesi'nin resminin asıldığı da haber alınmıştı. Sömbeki'deki bu manzara karşısında, Yunanistan'a en yakın olup, ahalisi devlete vergi vermeyeceğini söyleyecek kadar şımaran ve haydutluk yaptıkları bilinen Kaşot'un incelenmesinden vazgeçilmişti. Kerpe ahalisinin öteden beri Anadolu ile irtibatının bulunması nedeniyle, bunların durumunun nispeten iyi olduğu, ancak muhtemel bir savaşta tavırlarının değişebileceği anlaşılmıştı. Bu durumdaki adaların hiçbir şekilde boş bırakılmasının gereğine işaret eden Mehmed Şâkir Bey, Rodos Şehri'nde hiç olmazsa bir tabur asker ile her tarafa

süratle müdahale edebilecek bir korvet ve bir de römorkörün tayinini raporuna yazmıştı. Rodos Kalesi Topçu Taburu'nun mühimmat eksikliğinin giderilerek, ilave olarak 4 adet de dağ topunun temini gerekli görülmüştü³³.



Rodos Adası Kalesi Kuleleri (A. Gabriel)

Rodos'tan sonra incelemelerini Midilli'de sürdüren Miralay, bu adada 15.000 Müslüman ile 125.000 Hıristiyan'ın yaşadığını öğrenmişti. Ege Adaları içerisinde en sağlam ve en hasılâtlı adanın Midilli olduğunu kaydeden Mehmed Bey, adanın Edremit Körfezi ağzındaki konumuyla stratejik önemine dikkat çekmekteydi. Ayrıca, Midilli'ye bağlı ve 8.000 nüfusu olan Yunda (Cunda) Adası'nın Anadolu'ya olan yakınlığını da vurgulamaktaydı. Midilli halkının nispeten doğru yolda görüldüğünü, ancak 93 Harbi esnasında Yunanistan'dan gelen bazı eşkıyaya rağbet gösterdikleri, ada Kaymakamı İslam Bey'in aldığı askerî tedbirler sayesinde meselenin büyümediği öğrenilmişti. O tarihte adaya

³³ Rodos ve bağlı adaların XIX. yüzyıldaki durumları için bk. Ali Fuat Örenç, **Yakındönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada**, İstanbul 2006, s. 1 vd. Rodos kalesi röleleri için bk. Albert Gabriel, **La Cité De Rhodes**, Paris 1921-1923, I-II. Ayrıca bk. Nusret Çam, **Yunanistan'daki Türk Eserleri**, Ankara 2000.

yollanan iki taburun yerine önce redif askeri ve sonra da halen vazife başında olan bir bölük Nizamiye Askeri görevlendirilmişti. Midilli'deki Molova Kazası kalesini de inceleyen Miralay, mühimmat durumu diğer kalelerden iyi olan bu mahalde iki Mülazım eşliğinde 40 neferin istihdam edildiğini kaydetmişti. Burada askerden başka 6 nefer zabtiye de görevliydi. Yine Midilli'deki Sığri Kazası kalesi sahilinde Boğazı muhafaza için eski usul bir sahil tabyasının varlığını belirleyen Mehmed Bey, burada bir Yüzbaşı ile bir Mülazım komutasında 35 neferin görev başında olduğunu tahkik etmişti. Sığri doğal limanının dünyadaki birinci derece limanlardan olduğuna vurgu yapan Miralay, buranın her türlü havalarda ve her büyüklükteki geminin muhafazasına uygun olduğu gibi 500 kadar tekneyi de barındırabileceğini belirtmekteydi. İstanbul'dan Akdeniz'e giden vapurların tamamının Sığri Limanı'nın 2 mil açığından geçtiğini, kötü havalarda ve susuz kaldıklarında buraya yanaştıklarını ifade ederek, bu limana bilhassa dikkat çekmekteydi. Neticede, Midilli'de İslam nüfus iskanı, önemli mevkiilerde kalelerin inşası ve mevcut bölükten ayrı olarak iki dağ topu desteğiyle üç bölük daha askerin sevki halinde gerekli tedbirlerin alınmış olacağı ifade edilmekteydi³⁴.



Midilli Adası Kalesi ve Şehri (İ.Ü. Kütüphanesi, Albüm)

Mehmed Şâkir Bey'in incelediği son ada Limni'ydi. Limni Şehri'nde 3.000 Müslüman ve 32.000 Gayrimüslim, etraftaki küçük bir kale kalıntısı da bulunan İmroz Adası'nda 15.000 ve Semadirek'de 4.000, Bozbaba'da 2.000

³⁴ Midilli Adası için bk. Metin Ünver, **Tanzimat Fermanı'nın Midilli Adası'nda Tatbiki**, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006, s. 1 vd.

nüfusun yaşadığı tespit edilmişti. Miralay, bu adalarda çiftçilik yaygın olduğundan Yunan etkisinin az hissedildiğini ve halkın ihtilale meyyal görünmediğini kaydetmekteydi. Buralarda haberleşmenin gemi ve küçük teknelerle yapıldığı, ancak son zamanlarda İzmir'deki İngiliz vapur şirketinin 15-20 günde bir gayri muntazam seferler tertip ettiği öğrenilmişti³⁵. Yunanistan'ın muhtemel bir savaşta buraya asker çıkarma ihtimalini zayıf gören Mehmed Şâkir Bey, alınacak bazı küçük tedbirlerin buralar için yeterli olacağı görüşünü bildirmişti. Sadece, kötü havalarda merkez kaza ile bağlı mahallerin irtibatının sağlanması maksadıyla seri bir vapurun görevlendirilmesini önermişti. Bu vapura Bahriye tüfekçilerinden bir bölüğün yerleştirilmesi ve kaledeki topçuların mühimmat noksanının giderilmesi de tavsiye ediliyordu. Eğer bir karışıklık ortaya çıkarsa bu hızlı vapur sayesinde zamanında Kal'a-i Sultaniye (Çanakkale)'den asker sevki yapılabilecekti³⁶.



Limni Adası Kalesi ve Şehri (İ.Ü. Kütüphanesi, Albüm)

Miralay Mehmed Şâkir Bey, raporunun son kısmında oldukça dikkat çekici değerlendirmelerde bulunmuştur. Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti'nde yer alan ve birer birer muayene ettiği adalarda, akrabalık ve dinî münâsebet

³⁵ Bölgedeki İngiliz vapur şirketleri için bk. Mubahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı Buharlı Gemi İşletmeleri ve İzmir Körfezi Hamidiye Şirketi", **Çağını Yakalayan Osmanlı**, (Yay. Haz: E. İhsanoğlu-M. Kaçar), İstanbul 1995, s. 182-206.

³⁶ Limni ve bağlı mahallerin XIX. yüzyıldaki durumu için bk. Sabri Can Sannav, **Yakındönem Tarihimizde Limni Adası**, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), İstanbul 2004, s. 1 vd.

nedeniyle Yunanistan'a yönelik olabilecek eğilimlere ve Yunan destekli isyanlara karşı önceden tedbir alınıp, ihtiyatlı bulunulmasının yararına bir kere daha vurgu yaparak, bunun da adalarda asker ve zabtiye sayesinde sağlanabileceğini belirtmekteydi. Ancak, vilâyet dahilinde yaklaşık 30 adadaki yerel zabtiye kuvvetleri sayıca çok azdı ve bunlar değil savaş durumunda normal zamanlarda dahi askerin desteğine muhtaçtı. Tedbir olarak akla önce bu zabtiye güçlerinin sayısının artırılmasının gelebileceğini ifade eden Mehmed Şâkir Bey, adalarda zabtiye sınıfına rağbet edenlerin, genellikle geçinmekte güçlük çeken, durumları kötü, nizam-intizamdan ve talimden haberdar olmayan kesime mensup olduklarını, bunların vatan uğrunda ölmeyi vazife bilen askerle aynı işi görmelerinin mümkün olmayacağını dile getirmekteydi. Ayrıca, zabtiye sayısının artırılması için yapılacak masrafın, ilave asker konuşlandırılmasından çok daha fazla olacağını da belirtmişti. Askerin halkla olan muhabbetine de dikkat çeken Miralay, belirlenen noktalara asker takviyesinin, her yönüyle faydasına dikkatleri çekmişti.

Nihayet raporda, Yunan'a karşı tedbir alınacak askerî mevkiiler zikredilmekteydi. Bunlar ise; Sakız, Koyun, İpsara, Karyot adaları için Sakız; Batnoz, Leryos, Kalimnos, İstanköy, İncirli ve Astropalya adaları için İstanköy; Rodos, Sömbeki, Piskopi, Kerpe, Herkit, Kayot ve Meis adaları için Rodos'tu. Buralara yerleştirilecek ihtiyat askerden ayrı olarak birer ikişer korvet ve römorkör tayini de gerekli görülmüştü. Limni, Semadirek, İmroz ve Bozbaba adaları için de Limni'de bir bölük asker ile yörük bir vapur bulundurulacaktı. Mehmed Şâkir Bey, eski dönemlerde kalesi olan adalarda istihkâmlara dikkat edilerek, Müslüman nüfusun yerleştirilmesine çalışıldığını, bu sayede bölgedeki isyanların önlenmesinde başarı sağlanmış olduğunu da raporuna eklemişti.

Raporunda konu ettiği hususların dikkate alınmayıp, adaların boş bırakılması durumunda kaza ve nahiye merkezi durumundaki adalarda Osmanlı Hükümeti'ni temsil eden birkaç memur ile 5-10 zabtiye neferinin bir kayığa konulup adalardan uzaklaştırılmak suretiyle, bunca sene dalgalanan Osmanlı sancağının yerine Yunan bayrağının çekilerek niyetlerini ilan etmelerinin çok kolay olacağını belirten Mehmed Bey, bu durumun gerçekleşmesi halinde, hareketin bastırılmasının zorlaşacağını ve Avrupalı devletlerin de araya girme ve hakkaniyet adına müdahalesiyle karşılaşılacağını açıkça belirtmekteydi. Böyle bir durumun sonucunun ise adaların elden çıkması anlamına geldiğini ifade eden Miralay, bu kaybın ekonomik olarak pek büyük bir zarar olmayacağını, ancak, Anadolu sahillerinin adeta istihkâmları durumunda olan

adaların kilit olarak görülüp elde bulundurulmasını ve Yunanistan ile bir savaş olmasa dahi muhakkak takviye edilmesinin gereğini ifade etmişti³⁷.

Osmanlı Hükümeti, bu raporun hazırlanmasından bir süre önce Kıbrıs'ın İngiltere'ye devri ardından vilâyetteki zabtiye neferlerinin takviyesi için bazı tedbirler almıştı. Nitekim, buralardaki zaptiyenin kullanması için İstanbul'dan cephanesi ile birlikte yeni winchester ve martini tüfekleri yollanmıştı³⁸.

Miralay Mehmed Şakir Bey'in raporu merkeze ulaştınca, gereği Harbiye ve Bahriye Nezaretleri'ne iletilmiştir³⁹. Bir süre sonra ise adalara Padişah iradesiyle Dedeoğaç'taki Hassa Ordu-yı Hümayunu 7. Alayı'nın 4. Taburu'na mensup bölüklerden sevkıyat yapıldığı anlaşılmaktadır⁴⁰. 1892 yılına gelindiğinde ise yeni vilâyet merkezi Rodos'ta biri kurtarma olmak üzere üç bölük piyadeden oluşan bir tabur asker bulunmaktaydı. Diğer taburlar Midilli ve Sakız'da istihdam edilmişti⁴¹. Ertesi yıl yapılan bir araştırmada Hassa Ordusu'nun 7. Alayı'nın 4. Taburu'nun 2. ve 4. Bölükleri'nin bir Kolağası kumandasıyla Sakız'da, 1. ve 3. bölüklerin Rodos'ta, bu Rodos bölüklerine mensup 56 asker de bir Mülazım komutasıyla Sömbeki Adası'nda oldukları belirlenmişti⁴².

Osmanlı Devleti, 1878 yılında iç ve dış durumu itibariyle, tarihinin en bunalımlı ve çok büyük zorluklarla karşı karşıya kaldığı bir döneme girmişti. Yunanistan Devleti de, daha önceki yıllarda olduğu gibi, Osmanlı'nın bu durumunu fırsat bilerek, ondan yeni topraklar elde etmek gayesi ile harekete geçmişti. Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden yeni toprak talebi, önce bir düşünce olarak ortaya çıkmış iken, kısa sürede Avrupa büyük devletlerinin himayesiyle devletlerarası nitelik kazanan bir siyasî istek ve sorun haline getirilmiştir. Yunanistan, hiçbir hakkı ve nedeni yokken, büyük devletlerin yardımıyla Osmanlı Devleti'nden bir miktar daha toprak elde ederek yayılma amaçları doğrultusunda genişlemiş ve bundan da cesaret alarak yeni hedeflere yönelmiştir⁴³.

Osmanlı-Yunan tashih-i hudud meselesi bir savaşla neticelenmemekle birlikte, Ege Adaları'nda Yunan etkisinin önlenmesi yönünde kaygıların devam

³⁷ BA, Y. PRK. ASK, nr. 7/15.

³⁸ BA, Ayniyat Defterleri (AD), nr. 865, s. 32.

³⁹ BA, Sadaret Evrakı Mektubi Kalemi Mühimme Evrakı (A. MKT. MHM), nr. 486/43.

⁴⁰ BA, Y. PRK. ASK, nr. 98/21.

⁴¹ CBSS, Sene 1310, s. 56-58; Sene 1311, s. 111-112.

⁴² BA, Y. Mtv, nr. 81/8.

⁴³ Rifat Uçarol, "1878 Berlin Antlaşması'na Göre Yunanistan Sınırının ..., s. 228-229.

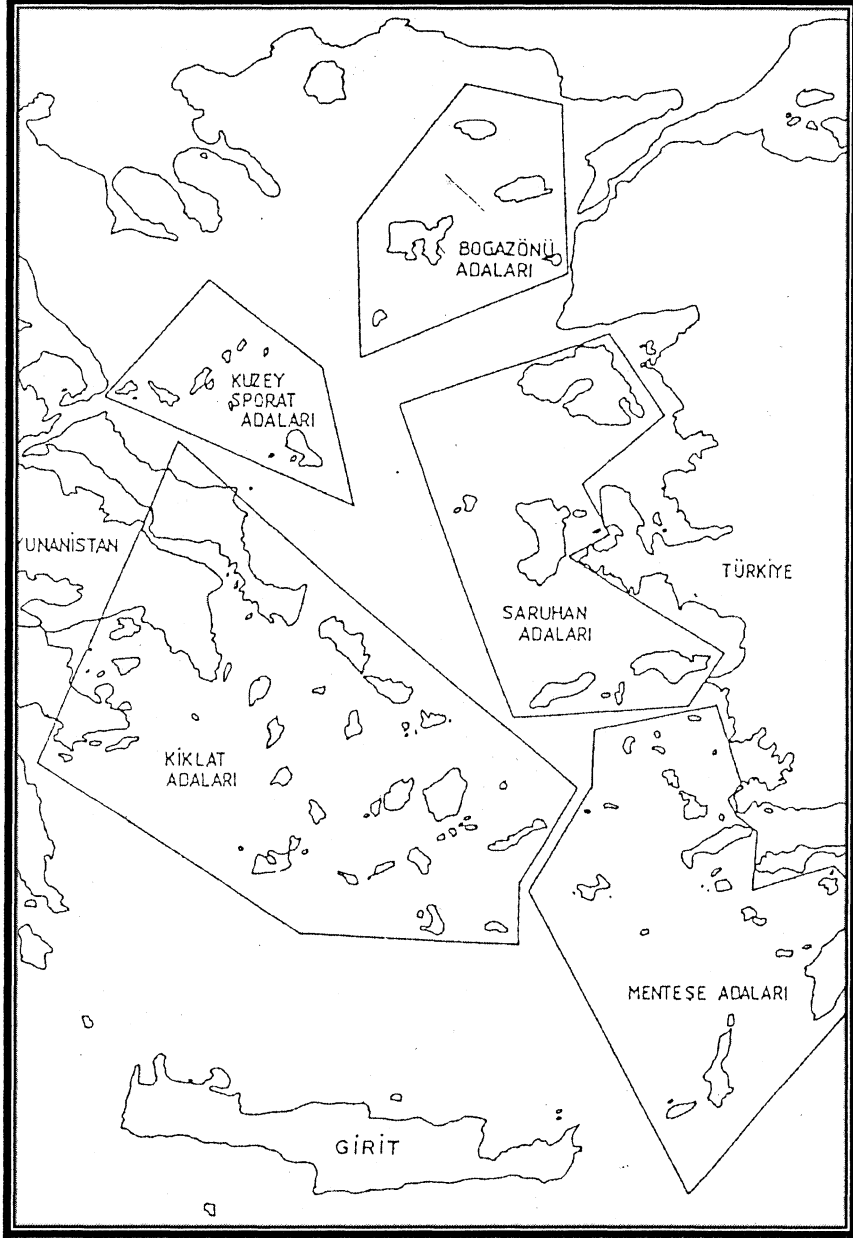
ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim, Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti Vali Vekili Mehmed Tevfik Bey, Miralay Mehmed Şâkir Bey'den on yıl sonra, 1891 tarihini taşıyan mufassal bir raporunda, benzer tehlikelere dikkat çekerek acil tedbir alınmasını istemekteydi⁴⁴.

⁴⁴ Metin Tuncel, İdris Bostan, "Dünden Günümüze ...", s. 30-58.

EK-I: HARİTA

Berlin Antlaşması Sonrası Osmanlı Avrupası

EK-II: HARİTA



Ege Adaları Grupları

EK-III: BELGE

Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti Dâhilinde Bulunan Adalar Hakkında Rapordur:

Mes'ele-i hudûdiyyeden dolayı Yunanluların ifsâdâtı cümlesinden olarak adalarda şûreş ve ihtilâl çıkarmağa çalışmakda oldukları istihbâr olunmuş ve iş bu ifsâdâtı hükümsüz bırakmanın çâresi Yunanlular tarafından buna teşebbüs olunmaksızın esbâb-ı tenkilenin hâzır bulunmasına mütevakıf görülmüş olduğundan Rodos ve İstanköy ve Limni ve Midillü cezîreleriyle Çeşme'ye birerden beş tabur Asâkir-i Şâhâne'nin sevki Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyet-i celîlesinden vuku'bulan iş'ârât ve Bâb-ı âlî ile cereyân iden muhâberât üzerine lede'l-istî'zân ba'de tebeyyün idecek hâle göre icâbına bakılmak üzere tahkikât-ı lâzimesinin icrâsı zımında bâ-irâde-i Şâhâne me'mûr buyurulub fi 24 Mart sene 97 tarihiyle Umûm Erkân-ı Harbiye Riyâseti Vekâleti'nden yed-i âcizâneme i'tâ buyurulan ta'limât icâbınca übbetlü devletlü Vâli Paşa hazretleriyle mülâkât itmek ve efkâr ve hissiyâtını ve bu bâbdaki ma'lûmât ve mütâla'âtını istîzâh itmek üzere merkez-i vilâyet bulunan Sakız cezîresine vâsıl olundu.

SAKIZ ADASI

Cezîre-i mezkûreye vusûl-i âcizânemde icrâ idilen tahkikâtdan müstebân olan ahvâl ber-vech-i âtîdir:

Sakız cezîresi üzerinde sâkin ahâlinin mikdârı seksan binden aşağı olmayub bunun da yüzde doksan beşi Rumdur ve bunların çoğu dahî tâbi'iyet-i Yunaniyye iddi'âsında bulunmaktadır. İslâm ahâlisi bunların içinde yok mesâbesinde olarak nihâyet bin beşyüz nüfusdan ibâretdir ve bunlar cümleten kal'a derûnuna sığınmış ve ekserisi fakr ü zarûret içinde bulunmuşdur. Hâlbuki geçenki hareket-i arzda Sakız Kal'ası isti'mâle kâbiliyetsiz bir derecede harâb olmuş ve derûnundaki İslâm hâneleri ise kâmilen yıkılıb bir çok nüfûs-ı Müslime dahî enkâz altında kalmış ve kal'anın hâl-i harâbiyyet-i iştimâli ise düşmanlara göz dağı ve ahâli-i Müslimeye emniyyet yatağı olmak isti'dâdından uzak düşmüş olduğundan bu kal'anın bir sûretle ta'mîri veyahud buna bedel olarak bir nokta-i münâsibeye istihkâm virilerek ve şimdiden asâkir ikâme idilerek (s. 2) ümîd ve emniyyet virilmez ise mukaddemâ diğer cezîrelerde olduğu gibi Sakız'dan dahî ahâli-i Müslime'nin az bir zamanda kat'-ı alâka ve münâsebet ile tarîk-i hicreti ihtiyâr idecekleri şübhesizdir ki bunun devletce muzırrât-ı mühimmesi müstağni-i îzâhdır.

Hristiyan ahâli zengin ve ekserisi ticâretle meşgûl adamlar olub işlerinin bozulmamasını isterler ise de kal'ada bulunan Osmanlı sancağı yerine Yunan bayrağını görmeyi daha ziyâde arzu itmekde oldukları revîş-i hâlden anlaşılıyor.

Ber-vech-i ma'rûz kal'anın harâbiyyet-i hâzırası icâbınca artık Yunanlulara ve tarafdârlarına dârü'l-harb ittihâz olunmak için hiçbir mâni' kalmayub Yunan tarafından gelecek erbâb-ı ihtilâl pek kolaylıkla adada mevcûd bulunan ahâliyi fesâda sevk ve tahrike muvaffak olacağında şübhe olmadığı gibi Sakız'da vuku'a gelecek iş bu ihtilâle

civârında bulunan ve temâmiyle Yunanlulara meyilli ve altı yüz ahâlisi olan Koyun Ada ve üçbin beşyüz ahâlisi olan İpsara ve onaltı bin ahâlisi bulunan Karyot ahâli-i vahşiyyesi dahî birlikde hareket ideceğinde şübhe idilmez. Zirâ bunlardan bâ-husûs Karyot Adası öteden berü gemi azıya almış takımından oldukları gibi Yunan'a dahî yakın buldukları cihetle bu adanın nazar-ı ehemmiyetden bırakılması câ'iz olamayacağından zıkr olunan iş bu dört adada emniyyet ve asâyişi muhâfaza itmek ve Yunanlular tarafından beyân olunan fesâda teşebbüs olunmaksızın esbâb-ı tenkîleye hâzır bulunmak ehemmiyetli olduğundan Sakız cezâresine mükemmel bir Nizâmiyye Taburu ve iktizâ iden mahallere sür'atle asker sevk ve icâbında dahî bombârda idebilme için gâyet sür'atli bir iki korvet sefinesinin Sakız'da bulundurulması lüzûmu anlaşılmıştır.

Sakız kal'ası beyân olduğu vech üzere harâb olmuş ve derûnunda bulunan İslâm hânelerinde sağlam kalmamış top ve tüfenk ve evfâh-ı nâriyye ve edevât-ı harbiyye ve mühimmât-ı sâ'iresi cennet-mekân Sultân Süleyman-ı Gâzî zemân-ı cihân-girânelerinde vaz' olunmuş çaplarından düşmüş, değil şu zemânda ezmine-i kadîme için bile isti'mâle gayr-i sâlih bir hâle girmiş olduğu merbûtan takdîm kılınan defterden anlaşılacağından mütâla'ası isbât-ı müdde'âya delîl-i kâfidir.

(s. 3)

İSTANKÖY CEZİRESİ

İstanköy cezâresinde bin kadar ehl-i İslâm ve dokuz bin kadar dahî Rum mevcûd ise de civârında bulunan Batnoz altı bin Leryoz yedibin beşyüz Kalimnos onbeş bin İncirli dört bin Astropalya ikibin beşyüz nüfûsu hâvi olup bu takdîrce İstanköy ve civârı bulunan adaların mecmû' nüfûsu kırkbeş bin olup bundan yalnız İstanköy'de bulunan bin kadar ehl-i İslâm'dan başka her adada mevcûd bulunan me'mûrîn-i mülkiyyenin ba'zıları dahî İslâm olup nihâyet binbeş yüz kadar ehl-i İslâm kırkdört bin Rum içinde yaşamaktadır.

Bu adalardan Batnoz Adası'nda sekizyüz senelik bir cesîm kilisa mevcûd olup derûnunda gerek târike-i dünya ve gerek papaslardan yüz kadar mevcûd olup vazîfeleri ahâlinin zihinlerini tahrîk ederek Hıristiyanlığı uyandırmak ve efkârları dahî her ne kadar Devlet-i Aliyye'den görmüş ve görmekte oldukları lütf ve ihsâna nâ'il olamayacaklarını bildikleri hâlde bir Hıristiyan hükûmeti altında yaşamaktadır ve ada-i mezkûr ahâlisinin zükûrî gemicilik ve inâsı dahî çorabcılık ile meşgûl olup Rusyalular ile ticâret itmekdedirler. Leryoz Adası ahâlisi şimdiki hâlde pek de Yunan tarafdârı gibi görünmeyüb Mısırlular ile ticâret itmekdedir fakat komşuları bulunan Kalimnos ahâlisi gâyet zengin ve be-her sene elli altmış bin liralık sünger fûruht itmekte ve Yunanlulara meyilleri daha ziyâdedir.

Ve İncirli ve Astropalya adaları vahşiyetde olup idilecek ifsâdâta pek kolaylıkla kapılacakları derkâr ve iş bu adalarda esbâb-ı tenkîlenin lüzûmu bedîdâr olduğundan, mezkûr adalardan en münâsibi dahî İstanköy olmağla mahall-i mezkûra dahî bir tabur

ve birkaç dağ topu ile seri'ü'l-hareke bir korvet-i hümâyûn veyahud bir aded römorkörün bulundurulması münâsib matâla'a idilmiştir.

İSTANKÖY KAL'ASI

İstanköy kal'ası dahî vaktiyle Sakız kal'ası gibi techîz olunmuş ise de şimdi isti'mâle sâlih efvâh-ı nâriyye ve edevât-ı harbiyye ve mühimmât-ı sâ'ireleri hemân yok gibidir.

(s. 4)

RODOS CEZİRESİ

Cezîre-i mezkûre üzerinde bulunan kal'a gâyet cesîm ve kara tarafı fevkalâde metindir. Üç bin İslâm ve iki bin Yahudi ve otuziki bin Hıristiyan ahâlisi mevcûd olub ekserisi teba'a-i ecnebiyyedendir.

İş bu cezîreye yakın bulunan adalardan Sömbeki onsekiz bin ve Herkit dokuz bin ve Piskopi iki bin Kerpe onsekiz bin Kaşot oniki bin ve Meis oniki bin nüfûsî hâvidirler. Bunlardan en eyüsi ve sâdik bir hâlde görülmü Sömbeki Adası olduğu evvelce işitmiş olduğum hâlde paskalyanın birinci günü ada-i mezkûra vâsil olmuş olduğumdan ahâli şehrin iki tarafında mevcûd bulunan tepelere çıkmış ve birer Yunan bayrağı rakz iderek tüfenk ve tabanca ve kendüleri tarafından i'mâl olunmuş küçük topraklar endahit itmekte görmüş olduğum gibi kilisa kapusu hâricine muvakkat sûretle inşâ itmiş oldukları kule kapusundan ahâlinin mürûru papasları tarafından emr olunmuş ve mezkûr kapunun üst tarafına Yunan Kraliçesi'nin resmi asılıb ve ismi dahî yazılmış olduğu haber virilmiş olduğundan en mutî' bulunan bir ada halkı ber-vech-i ma'rûz bu yolda hareket ider ise öteden berü hâ'inlikle şöhret bulmuş olan Yunanistan'a en yakın bulunan Kaşot Adası'nı mu'âyeneye hâcet yokdur.

Mezkûr adayı teşvika hâcet olmayub kendülerinden müşevvik olacağı derkâr ve âşikârdır.

Bu ada halkı hemân cümlesi Yunan teba'asından olub işlerine elverişli ve mizâclarına muvâfık husûsâtı icrâ ve ânın gayrisini adem-i icrâda bulunmakta ve adalarca olan haydûdluk ve hırsızlık ve her dürlü fenâlık bu ada ahâlisinden neş'et itmekte olduğu söylenmektedir. Hattâ Rodos'da bulunduğum sırada Kaşot Kâimmekâmı Rodos'a gelmiştir. Kaşot cezîresi ahâlisi çokdan berü terbiye ve te'dîb olunmadıklarından ziyâdesiyle şimarub bu sene muhtâr intihâb itmediklerini ve virgü virmeyeceklerini dahî alenen söylediklerini ve Mehâkim-i Nizâmiyye'nin teşkilât-ı cedîdesi esnâsında oraya Bidâyet Mahkemesi teşkil kılınmasını ser-rişte addederek bunun emrini istihsâl için kendüsünü cezîreden âdeta istiskâl ve ihrâc ittiklerini tahkik eyledim.

(s. 5) Hükûmet-i Seniyyeye bu dereceye kadar cür'et idenler cezâsız bırakıyor ise ilerüde mu'âmeleleri ağırlaşaacağını bedâhatine mebni te'dîbleri derece-i vücûbedir. Kerpe Adası ahâlisi öteden berü ahz ü i'tâları Anadolu cihetinde olduğundan Kaşot ahâlisine nisbeten eyü bir hâlde iseler de Kaşot ve daha sâ'ir adalar esnâ-yı muhârebede

efkârlarını bozdukları hâlde bunlar dahî tâbi olmağa mecbûr bulunacaklarından işte şu hâlde bulunan adalar ahâlisini dahî hiçbir vakitte boş bırakmak câ'iz olmadığından nefs-i Rodos'da hiç olmaz ise bir taburun bulundurulması lüzûmu derkâr olduğu gibi her tarafa sür'atle yetişebilmek için dahî bir aded korvet ve bir aded dahî römorkör vapur-ı hümâyunundan mevcûd olması ve kal'ada mevcûd bulunan topçu taburuna dahî ma'a-hayvanât ve edevât-i nakliyye dört kıt'a dağ topu i'ta idilmesine lüzûm-ı sahîh vardır.

Şurasını dahî ayruca arz iderim ki, bu adalarda bulunan ahâlinin cümlesi bir sûretle ya'ni tabanca ve tüfenk ve karabina ile müsellahtır.

MİDİLLÜ CEZİRESİ

Cezîre-i mezkûre onbeş bin İslâm ve yüzyirmi beşbin Hristiyan ahâliyi hâvi ve Cezâyir-i Bahr-i Sefidin en metîn ve en hâsılâtılı adalarından olub Edremid Körfezi ağzında bulunduğu cihetle fevkalâde ehemmiyeti ha'izdir. Cezîre-i mezkûre mülhakâtından ve Anadolu'ya ziyâdesiyle kurbiyyeti olan Yunda Adası mevcûddur ki sekiz bin Hristiyan nüfûsı hâvidir. Bu iki ada nüfûs-ı mecmû'ı takriben yüzotuz sekizbin olub yalnız onbeş bin kadarı İslâmdır. Midillü Adası sâ'ir adalara nisbeten tarîk-i istikâmetde görölüyor ise de bundan akdem ya'ni ikiyüz doksan dört târihinde Yunan'dan gelmiş bir takım eşkiyâ ve ada ahâlisinden dahî bir mikdârı mezkûr eşkiyâyâ uymuş ve bir haylisi dahî muvaffakiyetlerinde tâbî'iyete hâhişker görünmüş ve fakat hükûmet-i mahalliye işe vaktiyle kesb-i vukûf birle Bâbîâli'ye arz-ı keyfiyet itmiş ve bâ-irâde-i Seniyye Kâ'immekâm İslâm Bey kumândasıyla iki tabur sevk olunarak eşkiyanın bir mikdârı tutulub diğerkleri dahî itlâf idilmiş ve bu sûretle iş uzadılmaksızın mefsedetliklerinin önü alınmışdır ve zikr olunan taburlar bir hayli vakit (s. 6) mahall-i mezkûrda ikâmet itmiş ve Asâkir-i Redîfe'ye ruhsat virildiği sırada iş bu iki tabur dahî memleketlerine gönderilüb bunların yerine görünen lüzûm-ı âcil üzerine bir bölük Asâkir-i Nizâmiyye gönderilmiş ve el-yevm Midillü'de mevcûd bulunmuşdur.

MİDİLLÜ'DE MOLOVA KAL'ASI

Molova Kal'ası Midillü'ye bahren otuz mil ve berren yedi sâ'at mesâfede ve sâhilde bir tepe üzerinde bulunub sûret-i inşası eski zemânda ittihâz olunan usûle muvâfık ve derûnunda bulunan edevât-ı harbiyye ve mühimmât-ı sâ'iresi diğerk kal'alarinkine müşâbih olub iki Mülâzım ve kırk nefer ile muhâfaza idilmektedir. Molova Kazâsı Midillü kazâlarının en mu'tenâsıdır.

Geçen kışda onbeş yiğirmi kadar Yunan eşkiyâsı vürûd eylediği Molova Hükûmeti'ne haber virildiğinden kazâda mevcûd olan altı kadar zabtiyye ve ahâliden onbeş yiğirmi kadar müsellaht efrâd ta'kibine sevk idiliyor ve dâhil-i şeherde herkesin emniyyet ve râhatlarıçün bir kol tertîb itmek lüzûmu ahâli tarafından niyâz idiliyor bunun üzerine ahâliden gelmiş olan on kadar eşhâsa terfîk oluanmak üzre kal'adan dahî dört nefer taleb olundukda i'tâ olunacak nefer yerine asker ahâlinin değil kal'anın muhâfazasına me'mûrdur cevâbı zâbitleri tarafından i'tâ idiliyor ve şu cevâb Molova ahâlisinin fenâ hâlde ye's ve fütûriyyetini müceb olur.

MİDİLLÜ'DE SİĞRİ KAL'ASI

Sığrı Kal'ası hemân murabba'ü'ş-şekl olub ilerüye çıkmış boğazı muhâfaza itmek üzere bir de sâhil tabyası mevcûd olub hey'et-i mecmû'ası usûl-ı atîka üzere binâ idilmiştir. Techîzâtı dahî kadîm ve derûnunda otuzbeş nefer ile bir de Yüzbaşı ve bir Mülâzım mevcûddur.

(s. 7) Mahall-i mezkûr limanı hemân dünyâda birinci derecede bulunan tabî'i limânlardan biri olub her dürlü hevâlarda ve her dürlü cesâmetde bulunan vapurların muhâfazasına elverişli olduğu gibi beşyüz pâre kadar tekneyi isti'âb ideceği görülmektedir.

Dersa'âdet'den Bahr-i Sefid'e giden vapurların cümlesi limân-ı mezkûrun iki mil açığından geçdiğinden fenâ hevâlarda ve susuz kaldıkları vakitlerde mahall-i mezkûra bocaldıkları hâlde hem muhâfaza ve hem sularını almağa muktedir olabileceklerinden bu sûretle cesîm ve mahfûz bulunan bir limân için dikkat-i riyâset-penâhîlerini celb iderim.

Limân-ı mezkûr fevkalâde mühim ve cesîm bulunduğu cihetle vazîfe-i âcizânemin hâricinde olarak arz ve beyâna ictisâr kılınan mezkûr adanın evâ'ilinde bu sûretle cehât-ı muhtelifesine kal'alar inşâ itmek ve derûnuna elh-i İslâm iskânıyla muhâfaza itdirilmek husûsu Midillü cezîresi ahâlisinin serkeşliğinden veyahud cezîre-i mezkûre hâricinden idilecek fenâlığa karşı koymaktan ibâret olduğu anlaşılmalıdır.

Zemân-ı asâyişde cehât-ı muhtelifesi topçı efrâdıyla muhâfaza olunub icâbında bununla dahî emniyyet hâsıl olmayarak bundan dört sene mukaddem olduğu gibi Asâkir-i Şâhâne sevkine ihtiyâc hiss itdiren bir ada halkının hemcinsleriyle idilecek bir muhârebe zemânında elbette boş bırakılması câ'iz olmayacağından Yunan ile bir muhârebe vukû'ında sâ'ir adalar misillü Midillü ve Cunda adalarına dahî mevcûd bulunan bir bölüğe daha üç bölük ilâvesi ve iki kıt'a dağ topunun i'tâsî lüzûmu anlaşılmalıdır.

MİDİLLÜ KAL'ASI

Midillü ve mülhakâtında mevcûd bulunan kal'alar arz olunduğu vechile kâr-ı kadîm ve asâr-ı afîkadan ma'dûd olub derûnunda mevcûd bulunan evfâh-ı nâriyye ve mühimmât-ı harbiyye ve edevât-ı sâ'iresinin işe yaramadıkları leffen takdîm kılınan defterden anlaşılıyor.

Bunanla berâber mezkûr kal'alar düşmanlara gözdağı ve ahâli-i Müslimeye emniyyet yatağı olmakdan gerüye durmuyorlar.

(s. 8)

LİMNİ CEZİRESİ

Nefs-i Limni Adası takriben üç bin Müslim ve otuziki bin gayr-i Müslim nüfûsü hâvi olub malhakâtı bulunan İmroz onbeş bin ve Semâdirek dört bin Bozbaba iki bin nüfûsu câmi'dir.

Bu adaların şimdiye kadar tarîk-i muhâbereleri gemi ve küçük çekdirmelerden ibâret iken bir seneden berü İzmir'de teşekkül iden İngiliz Kumpanyası'ndan Şinanay (سینای) Vapuru onbeş yiğirmi günde bir kere gayr-i muntazam olarak uğramağa başlamış ve ticâretleri de çiftçilik olduğundan henüz Yunan sivilizasyonu (سویلیزاسیون) hükmünü icrâya girişmemiştir.

Bu sebepten ahâlisi pek de fesâd ü şûreş ve ihtilâle meyyâl görünmez. Bir muhâbebe vukû'ında Yunanlı daha bu adaya gelmeden diğer göreceklere işleri olduğundan muhâbebe ile berâber buraya asker sevk itmek lüzûmu pek de hiss olunmayub şu kadar ki Mutasarrıfın kazâlar Kâ'immekâmlarıyla muhâbere itmesiçün güzel hevâlarda üç beş lira virilüb bir kayık kirâlanarak muhâbere müyesser olunmakta ise de ba'zen bir ay ve mevsîm-i şitâda iki üç ay müddet muhâbere mefkûd hükmünde olub ve bu mahallerde telgraf olmadığından kazâlarca vukû'a gelecek her dürlü ahvâle şöyle bir zemânda Mutasarrıfın aklen itlâ'ı tedâbir-i lâzîmenin ittihâz ve icrâsına bâ'is olacağından burada gâyet yörük bir vapurun bulundurulması hem mülkün i'mârına ve hem de asâyişin devâmına bâdî olacağı şübheden âzâdedir.

Yunan ile bir muhâbebe vukû'ında kal'ada mevcûd bulunan tobcı neferâtının noksanı ikmâl ve mezkûr ada için lüzûmu derkâr bulunan serî'ü's-seyr vapurda dahî Bahriye tüfenkçilerinden bir bölük bulundurulduğu hâlde cezîre-i mezkûrenin muhâfazası derece-i kifâyeye isâl olunmuş olur. İlerüde iş efkâr-ı âcizânemin hâricinde olarak bir ihtilâl emâresi görüldüğü takdirde mevcûd bulunan vapurlar ile derhâl Kal'a-i Sultâniye'de bulunacak kuvve-i ihtiyâtiyyeden icâbı kadar Asâkir-i Şâhâne kurbiyyeti cihetiyle der-akab sevk itmek mümkün olacağı bedidârdır.

(s. 9)

LİMNİ KAL'ASI

Limni Kal'ası şehrin ilerüsünde ve Şark tarafında kâ'in taş tepe üzerinde arâziye göre uydurulmuş bir âsâr-ı atıkadan olub derûnunda bulunan esliha ve sâ'irenin işe yaramayacağı merbûten takdîm kılınan defterinde gösterilmiştir. İmroz Adası'nda dahî bir küçük kal'a âsârı görülmüştür.

NETİCE-İ LÂYİHA

Ber-vech-i bâlâ arz olunduğu vechile Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti'nin hâvî olduğu adalardan en mühimleri ber-muktezâ-yı icâb-ı hâl birer birer mu'âyene idildi. Cinsiyyet ve münâsebet-i dînîyeleri cihetle Yunanistan'a meylleri derkâr bulunan iş bu adalarda Yunanlılar tarafından şûreş ve ihtilâle teşebbüs olunmaksızın esbâb-ı ihtiyâtiyyenin elde bulunması iktizâ-yı hâlden bulunmuş ve bu ise ya Asâkir-i Şâhâne veyahud Zabtiyye-i Mülûkâne ile mümkün olacağı derkâr ise de vilâyet dâhilinde otuz karîb adada müteferrikan mevcûd bulunan efrâd-ı zabtiyye gâyet cüz'î olub vakt-i hazerde bile vilâyet nizâmât-ı dâhiliyyelerini oldukça mihver-i lâyıkında icrâ itmek için kılâ'-ı şâhânedede bulunan Asâkir-i Şâhâne'den istifâde itmekdedir. Asâkir-i Şâhâne'yi münferid bir hâlde bulundurmakdan ihtirâz olunmak nizâmât-ı askeriye icâbından

olduğundan zabtiyye efrâdının mikdârını tezyîd iderek bu sûretle vukû'a gelecek ifsâdâtı men' itmek sûret-i hatıra geliyor ise de zabtiyye sınıfına rağbet iden efrâd ekseriyâ geçinmekte güçlük çeken aceze-i ibâd olarak nizâm ve intizâm ve ta'lîm ve ta'allümden bî-haber oldukları ma'lûm ve bu misillülerin muhâfaza-i vatan ve def'-i mazâr-ı düşman için uğur-ı şâhâne ölmegi vâcibe-i zîmmet add iden Asâkir-i Mülûkâne kadar işe yaramayacakları meczûm ve bunların tezyîd ve teksîri için adam tedârîki dahi bu havâlice emr-i asîr idüğünden ve ihtiyâcât-ı vâkı'anın def'ine medâr olacak derecede zabtiyye istihdâmı sûretinin ihtiyârî hazînece Asâkir-i Şâhâne için idilecek masraftan pek ziyâde masraf vukû'ını (s. 10) müceb olacağı bedîhi ve Asâkir-i Şâhâne kadar halka muhâbbet bahş olamayacağı emr-i celî olduğundan zabtiyye neferâtının adedini teksîrden sarf-ı nazarla nikât-ı lâzimeye Asâkir-i Şâhâne tertîb ve irsâli hem hazînece az masraf vukû'ını ve hem de devletce arzu olunan makâsıdın husûlünü müntic olacağı müstağni-i arz ve îzâhdır.

Yunan ile muhârebe esnâsında adalarda vukû'ı melhûz olan şûreş ve ihtilâli hükümsüz bırakmanın çâresi esbâb-ı tenkîlenin vaktiyle hâzır bulunmasına mütevakkıf olub bu da en mu'allim Asâkir-i Şâhâne taburlarıyla hâsıl olacağından Asâkir-i Şâhâne konulması lâzım gelen mahaller ber-vech-i âtî arz olunur. Şöyle ki:

Leffen takdîm kılınan harîtada irâe olunduğu vechile Sakız ve Koyun Ada ve İbsara ve Karyot Adalarıçün Sakız'da ve Batnoz ve Leryos, Kalimnos ve İstanköy ve İncirli ve Astropalya cezîrelerinin muhâfazalarıçün İstanköy ve Rodos ve Sömbeki ve Piskopi ve Kerpe ve Herkit ve Kaşot ve Meis adalarıçün Rodos Adası'na ve Midillü ve Cunda Adalarıçün Midillü'ye ikişer dağ topuyla birer tabur Asâkir-i Şâhâne ikâmesi ve bunlara ihtiyât olmak üzere de münâsib bir mahalde bir kuvve-i kâfiyenin bulunması ve asker vaz' idilen adalara dahî birer kişer korvet ve römorkör ta'yîn ve tertîb ittirilmesi ve Limni ve Semadirek ve İmroz ve Bozbaba adalarıçün dahî Limni'de bir yörük vapur ile derûnunda bir bölük Bahriye tüfenkçisi ve kal'a efrâdının ikmâl-i noksânı lüzûmu anlaşılışdır. Çünkü evâ'ilde dahî Cezâyir-i Bahr-i Sefîd'de bulunan adalar için ta'biyetü'l-ceyş noktalarda olmak üzere yine bunlar intihâb olunmuş ve muhâfazasının iskân ve vikâyeleriçün eskiden kal'ası olan adaların istihkâmâtı ta'mîr ve olmayanlara yeniden inşâ ve büyücek adalara az çok nüfûs-ı Müslime nakl ve îvâ idilmiş ve her vakt ihtilâl-i dâhilî ve civâr adaların fesadâtı bunlar sâyesinde def' ve tenkîl idildiği mezkûr adaların mu'âyesinde müşâhade olunan bakiyye-i âsâr delâletiyle ma'lûm olmuşdur.

(s. 11) Arz itmiş olduğum husûsât nazar-ı ehemmiyete alınmayub da adalar boş bırakıldığı hâlde kazâ ve nâhiye merâkizi olan adalarda Hükûmet-i Osmâniye'yi teşkil eyleyan birkaç me'mûr ile beş on kadar efrâd-ı zabtiyyeyi bir kayığa vaz' ile adalardan ihrâc iderek def' itmek ve bu kadar senelerden berü temevvüc iden Osmanlı Sancağı yerine bir Yunan bandırası keşide idüb de ol-sûretle niyyetlerini i'lân itmek Yunanlıların vukû'ı melhûz olan teşvikât-ı muzırralarının semere-bahş olması ve bu hâlin vukû'ını müte'âkib zabt ve tenkîl itmek fevkalâde su'ûbetli bulunması ve bunun üzerine Avrupalı dostlarımız dahî vesâtet ve hakkâniyyet nâmına müdâhelât-ı mu'tâdelerine kıyâm itmeleri mülâhazadan ba'id değildir. Böyle bir mukaddimenin netîce-i tabî'iyyesi olarak adaların elden çıkması gerçe Hazîne-i Hümayûnca pek büyük

bir zarar değil ise de Anadolu sevâhilinin âdetâ istihkâmâtı makâmında olduğundan Anadolu'nun kilidi elde kalmak üzere berüce bi'l-intihâb olunan noktalara Yunanistan ile muhârebenin takarrüri hâlinde ve şâyed hudûd mes'elesi muhârebesiz bitse bile yukarıda îzâh olunan serkeşler te'dîb ve diğerleri terhîb idilmek üzere adalarca umûr-ı inzibâtiyye-i dâ'imenin husûlüne medâr olmağla biraber Anadolu sâhilini gözetmek için en münâsib görünen İstanköy ve Rodos adalarına hiç olmaz ise birerden iki tabur Asâkir-i Şâhâne ma'a dağ topı bir ân evvel ikâmesi ve Midillü'de mevcûd bulunan bir bölük Asâkir-i Şâhâne'ye daha üç bölüğün ilâvesi kullarınca ehemm ü elzem add olunur ise de ol-bâbda ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 7 Mayıs sene [12]97.

Cezâyir-i Bahr-i Sefîde me'mûr

Miralay Erkân-ı Harb

Mehmed Şâkir

Lâyiha aslına mutâbıktır.

[mühür]

ÖZET

1878 Berlin Kongresi'nde Osmanlı Devleti'nin, Yunanistan lehine bazı sınır düzenlemeleri yapması da öngörülmüştü. Osmanlı diplomasisi toprak taleplerini çeşitli manevralarla karşılamaya çalışırken, bir taraftan da muhtemel bir savaşa hazırlıklı olunmak maksadıyla kara ve denizde askerî tedbirler tartışılmaya başlanmıştı. Tedbir alınması düşünülen mahaller arasında, Anadolu için stratejik önemine vurgu yapılan Ege Adaları da bulunuyordu. Bu maksatla bölgeye askerî bir yetkili olarak Miralay Mehmed Şâkir Bey gönderilmiştir. Adalarda alınacak askerî tedbirlere dair hazırlanan rapor, aynı zamanda buraların sosyo-ekonomik durumlarına dair oldukça orijinal bilgileri ihtiva etmekteydi.

Anahtar Kelimeler: Ege Adaları, Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti, Türk-Yunanistan İlişkileri, Tashih-i Hudut Meselesi, 1878 Berlin Kongresi.

ABSTRACT

The Military Condition of Aegean Islands at the Negotiations over Ottoman-Greek Border Modification After the Congress of Berlin (1880-1881)

It was indicated at the Berlin Congress that Ottoman State would make some border modifications in favour of Greece. While Ottoman diplomatic circles trying to confront the demand of territory by implementing various manoeuvres, they were also discussing on some military precautions through sea or land in order to be ready for a prospective battle. Emphasising their strategically importance for Anatolia, Aegean Islands were amongst the places where the necessary precautions considered to be taken. Therefore Mehmed Sakir Pasha, a Colonel in Ottoman Army, was dispatched to the region. The report, which was about the military precautions to be implemented on the Aegean Islands, consists also of highly original information on their social-economic conditions.

Key words: Aegean Islands, Province of Aegean Islands, Greco-Turkish Relations, Border Modification Issue, Berlin Congress of 1878.